

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti
tuleviku heaks

LIGIPÄÄSETAVUSE RAKKERÜHM

Audiovisuaal- ja online
meedia alateema
Lõpparuanne

Tellijaja: Riigikantselei

Teostaja: Andres Jõesaar

SISUKORD

Sissejuhatus	3
Telekanalite ja nõudevideoplatvormide ligipääsetavuse parandamine	5
Subtiitrid	5
Viipekeel, kirjeldustõlge ja helilised subtiitrid	7
Telekommunikatsioonifirmade teenuste ligipääsetavus	8
Telekommunikatsioonifirmade valmisolek meediateenuste osutajate poolt pakutava ligipääsetava sisu edastamiseks	8
Digibokside ligipääsetavus	8
Online meedia ligipääsetavuse parandamine	9
Lahenduste ettepanekud	11
Lisa 1	12
Lisa 2	13
Lisa 3	14
Lisa 4	15

SISSEJUHATUS

Elame infoühiskonnas. Igapäevaseks eluks vajalik teave jõuab meieni läbi erinevate meediakanalite. Lisaks suhtlusele sõprade ja tuttavatega on meile kõige olulisemad informatsiooni ja muu meediasisu hankimise platvormid televisioon ja uudisportaalid. Käesolev raport keskendubki eelkõige just nende kahe, kasutajate arvu järgi ka suurima, audiovisuaalset sisu edastava meediaplatformi ligipääsetavusele.

Ligipääsetavus tähendab, et kogu elanikkond on elu- ja infokeskkonda kaasatud ja kõikidele on tagatud võrdsed võimalused ühiskonnaelust osa võtta. Ligipääsetavuse all mõistame kogu elanikkonda, st inimesi elukaare põhiselt. Olulised sihtgrupid on lapsed ja (väike)laste vanemad, erivajadustega inimesed, vanemaealised, ajutise tegevuspiiranguga inimesed (nt vigastuse tagajärjel). Täpne kuulumislangusega inimeste arv on Eestis teadmata ning on kindlasti suurem ametlikust statistikast. Maailma Terviseorganisatsiooni (WHO) hinnangul on kuulumislangus keskmiselt 5% elanikkonnast ehk Eesti puhul ligikaudu 66 000 inimesel. Eesti Vaegkuuljate Liidu hinnangul on Eestis hinnanguliselt 180 000 - 200 000 vaegkuuljat ja 3000 kurti. Suure osa sellest moodustavad ka eakad. Ametliku statistika kohaselt on Eestis määratud kuulmispuue

2160 inimesele (2019. a seisuga) ning kuuldeaparaadi on aastatel 2016-2019 saanud 20 030 inimest¹. Nägemispuudega inimesi on ligikaudu kaheksa tuhat². Aastal 2019 moodustasid vanemaealised (65-aastased ja vanemad) Eesti rahvastikust 19,8 protsenti (ligikaudu 261 000 inimest) ning prognooside kohaselt on 2030 aastal vanemaealisi 23,1 protsenti ja 2040. aastal 25,6 protsenti elanikkonnast.

Seadusandlus käsitleb televisiooni audiovisuaalmeedia (edaspidi AVM) teenuse ühe vormina. **AVM teenus** on defineeritud meediateenusena, mida osutatakse audiovisuaalmeedia teenuse osutaja toimetust vastutuse all peamise eesmärgiga pakkuda üldsusele teavitusklikke, haridusklikke või meelelahutuslikke saateid elektroonilise side võrgu kaudu.

Ligipääsetavuse direktiivi järgi tähendab ligipääs **audiovisuaalmeedia teenustele** seda, et on tagatud ligipääs audiovisuaalsele **sisule** ja **mehhanismidele**, mis võimaldavad puuetega kasutajatel kasutada oma tugitehnoloogiaid. Teenused, millega antakse ligipääs audiovisuaalmeedia teenustele, võiksid hõlmata veebisaite, internetipõhiseid rakendusi, digibokspõhiseid rakendusi, alla laaditavaid rakendusi, mobiilsideseadmetel põhinevaid teenuseid, sealhulgas mobiilirakendusi ja nendega seotud multimeediamängijaid ning ühendatud televisiooniteenuseid³.

Hoolimata uudisportaalide ja televisioonikanalite olulisusest informatsiooni edastajatena ei ole sugugi mitte kõigile inimestele tagatud võrdsed võimalused nende vahendusel pakutavale sisule, (sh uudised, telesaated ja filmid), ligi pääseda. Valdava osa informatsioonist ammutab tavainimene visuaalsete kanalite kaudu, kuid mis saab siis, kui nägemine on kahjustunud? Näiteks selleks, et vaegnägijad saaksid uudisportaalide sisu masinlugemistarkvara kasutades jälgida, peavad veebiportaalid vastama kindlatele tehnilistele nõuetele⁴. Audiovisuaalmeedia sisu ligipääsetavus on raskendatud ka vaegkuuljatele, kelle hulka kuuluvad ka kuulumislangusega eakamad inimesed. Selleks, et ka vaegkuuljad saaksid osa telekanalite eestikeelsetest saadetest ja filmidest tuleks kõik need programmid varustada eestikeelsete subtiitrite valiku võimalusega. Teleprogrammide eestikeelsed subtiitrid aitaksid ka vaatajaid, kes teleri heli kuulata ei saa (näiteks väikelaste vanemad). Samuti aitaksid eestikeelsed subtiitrid kaasa eesti keele õppele.

COVID-19 viirusest tingitud kriis tõi eriti teravalt välja vajaduse tagada kõigile elanikkonna gruppidele püsiv ligipääs olulisematele infokanalitele. Euroopa Ringhäälingute Liidu poolt tehtud uuring näitas,

1 <https://www.riigikantselei.ee/et/ligipaasetavuse-rakkeruhm>

2 Sotsiaalkindlustuse amet

3 Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Direktiiv (EL) 2019/882, 17. aprill 2019, toodete ja teenuste ligipääsetavusnõuete kohta.

4 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0882&from=FN>

Need nõuded on kirjeldatud WCAG 2.0 (Web Content Accessibility Guidelines 2.0) standardis. See standard kehtestab nõuded veebilehekülgede juurdepääsetavusele ning pakub välja suunised nende täitmiseks nii veebilehe arendajatele kui ka sisutoimetajatele.

et kriisi ajal kasvas *online*-uudiste jälgime 58% ja teleuudiste vaatamine 42%⁵. Sama trend kehtib ka Eesti meediakanalite puhul. On üheselt selge, et riiklikult oluliste teadete edastamiseks tuleb kasutada lahendusi, mis aitavad parimal viisil kõigil elanikel infoni jõuda. Halva ligipääsetavusega meediakanalid jätavad ühe osa elanikkonnast infoväljast lihtsalt eemale.

Ligipääsetavuse parandamine ei ole kasulik ainult vaatajatele-kuulajatele-lugejatele. Kasu saavad ka sisuteenuste pakkujad. Tänu seni hõlmamata inimgruppidele saavad teenuste ligipääsetavaks tegemisel meediamajad juurde meediasisu jälgijaid, mis võimaldab suurendada ettevõtte teenuste ja toodete tarbijate hulka. Avalik-õiguslikule meediale tähendab ligipääsetav sisu edastamine suuremat kodanike hõlmatust ja seeläbi paremat avalikkuse informeeritust.

Tööd finantseeritakse Euroopa Liidu Sotsiaalfondist rahastatud ühtekuuluvusfondide 2014-2020 rakenduskava prioriteetse suuna 12 „Haldusvõimekus“ meetmest 12.2 „Poliitikakujundamise kvaliteedi arendamine“.

Märkus: Aruande koostamise ajaks on toimunud arengud kahe aruandes käsitletud teema osas:

1. *Meediateenuste seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõusse on lisatud volitusnorm, mille kohaselt kehtestab täpsemad nõuded audiovisuaalmeedia ligipääsetavusele, sealhulgas subtiitritega varustatud eestikeelsete saadete ning viipekeelse või kirjeldustõlkega ja audiosubtiitritega varustatud saadete miinimummahu programmis või programmikataloogis ja nõuded subtiitrite valitavuse ja heliliste subtiitrite kohta, ning nende täitmise tähtajad valdkonna eest vastutav minister (kultuuriminister) määrusega. Lisatud volitusnorm on kooskõlas ja toetab käesolevas aruandes toodud ettepanekut kaaluda meediateenuste seaduses audiovisuaalmeedia teenuste osutajatele konkreetsete ligipääsetavust parandavate eesmärkide seadmist aastate lõikes.*
2. *Valitsus otsustas Haridus- ja Teadusministeeriumi ettepanekul eraldada 400 000 eurot selleks, et luua automaatne eestikeelsete subtiitrite lisamise võimalus telesaadetele. 2021. aasta suveks valmiv teenus võimaldab kasutajal valida teleripuldilt eestikeelsed subtiitrid, mille peale aktiveeritakse reaajalised subtiitrid.*

TELEKANALITE JA NÕUDEVIDEOPLATVORMIDE LIGIPÄÄSETAVUSE PARANDAMINE

Subtiitrid

Eesti telekanalitel⁶ on igal aastal eetris tuhandeid tunde eestikeelseid telesaateid ja -filme. Kahjuks väga suurel osal Eesti telekanalites ja nõudevideo platvormidel⁷ edastatavatel Eestis toodetud saadatel puudub eestikeelsete subtiitrite valiku võimalus. Erakanalite poolt edastataval eestikeelsel originaaltoodangul eestikeelseid subtiitriteid praktiliselt üldse ei ole. Eesti Rahvusringhääling (ERR) on järjest suurendanud subtiitriteeritud saadete mahtu, kuid kogu eestikeelse programmi subtiitriteerimiseni pole veel jõutud. Eestikeelsel toodangul subtiitrite puudumine puudutab kõiki vaegkuuljaid ja kurte, kuulmislangusega eakaid ja suurt osa ülejäänud vaatajatest, kes soovivad paralleelselt programmi heliga jälgida ka subtiitriteid (nt väikelaste vanemad, eesti keele õppijad jt).

Nõudevideoplatformidel pakutakse vaatajatele kümneid ja kümneid Eesti mängu-, dokumentaal- ja joonisfilme ning sadu tunde Eesti teleseriaale ja -saateid. Kahjuks suurel osal sellest sisust eestikeelsete subtiitrite valiku võimalus puudub. Puuduvad ka kirjeldustõlge ja helilised subtiitrid.

Tuginedes rakkerühma töö raames sihtgrupis läbi viidud uuringule on sihtrühma kõrge ootus subtiitritele eelkõige uudiste saadetele. Kuid ka ülejäänud saatekategoriate (sh päevakajalised saated, Eesti mängufilmid, meelelahutussaated, dokumentaalfilmid jne) on auditooriumi huvi väga kõrge (Lisa 1).

Kehtiv meediateenuste seaduse § 23⁸ seab audiovisuaalmeedia teenuse osutajale kohustuse teha oma teenus kättesaadavaks nägemis- ja kuulmispuudega inimestele, kasutades selleks muuhulgas saate varustamist subtiitritega, viipekeelset tõlget, eraldi audiokanaleid ja teisi lisateenuseid. Samas puuduvad seaduses konkreetsed kohustused või eesmärgid, mis suunaksid meediaettevõtteid sisu ligipääsetavaks muutmise suunas. Kuna erameedia ei näe subtiitrimist kui neile kasumlikku teenust, siis sellesse ka ei panustata – võimalikus auditooriumi suurendamises ei nähta täiendava kasumi teenimiseks piisavat potentsiaali.

Eesti peab 2020.a. sügiseks üle võtma audiovisuaalmeedia teenuste direktiivi täiendused, mis kohustavad meediateenuste pakkujat tagama oma programmidele ligipääsetavuse ka puuetega inimestele, sh ka vaegkuuljatele. Direktiivi üle võtmiseks on vajalik muuta meediateenuste seadust (MeeTS). Seaduse muudatuste sõnastamisele eelnenud Eesti seadusandja ja meediaorganisatsioonide vahel peetud konsultatsioonid paraku selgeks paranemiseks lootust ei anna. Seaduseelnõu koostajad on lähtunud direktiivi minimaalsetest nõutest ning tuginedes meetmete proportsionaalsuse põhimõttele on jätnud ligipääsetavuse saavutamise konkreetsed nõuded seadusest välja. Ekspertühma aruteludes jäi kõlama, et Eesti Kurtide Liit, Eesti Pimedate Liit, Eesti Vaegkuuljate Liit ja Eesti Puuetega Laste Vanemate Liit soovivad siiski ka selgeid mõõdetavaid kriteeriume, mille järgi saaks ligipääsetavuse parandamiseks tehtavate sammude edukust hinnata.

Eesti Rahvusringhäälingu seaduse § 5 sätestab, et teleprogrammide originaalsaated peavad Eesti Rahvusringhäälingu võimaluste piires olema maksimaalselt kättesaadavad vaegkuuljatele. Erameediaga võrreldes on ERR ligipääsetavuse parandamiseks seni selgelt ka enam panustanud (eetris on regulaarsed viipekeelsed uudised, toimub populaarsemate originaalsaadete ja seriaalide subtiitrimine jms), kuid sellegipoolest on veel suur osa ERR-i originaaltoodangust subtiitrimata. Riiklike suursündmuste⁹ ülekannetele kirjeldustõlke ja/või heliliste subtiitritega lisamine toimub (suuresti) huvigrupi enda poolt leitud rahastuse toel. Võib öelda, et nii ERR-il kui ka sihtgrupil puudub selge arusaam, kui suures ulatuses peab ERR oma saated vaegkuuljatele kättesaadavaks tegema. Konkreetseid eesmärgi ei ole seni sõnastatud ka ERR-i arengukavades.

6 15.10.2020 seisuga omab televisiooniteenuse luba 19 eratelekanalit. Sh on Postimees Grupp AS-il ja OÜ Kids Network Television'il neli, All Media Eesti AS-il ja Eesti Audiovisuaalse Kultuuripärandi OÜ-l kaks telekanalit. Telkdest omavad oma telekanalit Elisa ja Telia. Erakanalitele lisaks on eetris ka avalik-õigusliku ringhäälingu kolm telekanalit.

<https://www.ttja.ee/et/ettevotte-organisatsioonile/meediateenused>

7 ERR Jupiter, Telia Inspira, Elisa Elamus jt.

8 <https://www.riigiteataja.ee/akt/112122018055>

9 Tantsu- ja laulupidude ülekanded, Vabariigi Presidendi vastuvõtu ülekanne jms.

Siinjuures tuleb rõhutada, et tulenevalt seadusega sätestatud avalik-õiguslikust positsioonist peavad ERR-i programmid (sh ka teleprogrammid) olema kõigile ja kogu Eesti territooriumil tasuta kättesaadavad. Eratelekanalite programmid ei levi üle kogu Eesti territooriumi ja nad ei ole ka vabalevis.

Järgnevalt on toodud kaks probleemi võimalikku lahendusvarianti, mis on paralleelselt rakendatavad ja teineteist täiendavad:

1. Reaalajas toimiv automaatne eestikeelsete teleprogrammide subtiitrimine

Kõige efektiivsemaks (seda nii kulu- kui ka kvantitatiivses mõõtnes) oleks reaalajas toimiva automaatse subtiitrimise tarkvara loomine ja selle tarkvara kasutuselevõtt kõigis suuremates telekanalites ning nõudevideo platvormidel. Riikliku rahastuse toel loodav (tõlke)tarkvara oleks universaalne, kuid selle ühendamise konkreetsete telekanalite ja *online* platvormidega nõuab iga telekanali ja platvormi puhul unikaalset tehnilist lahendust (liidestamist). Vastavate lahenduste rakendamisel saaks valitavate eestikeelsete subtiitritega koheselt varustada praktiliselt kogu eestikeelse originaaloodangu, mille hinnanguline kogumaht on üle 10 000 tunni aastas.

Tarkvara loomise järgselt on vajalik tarkvara liidestamine iga meediateenust osutava ettevõtte tehniliste süsteemidega. Iga liidestamine on unikaalne ning nende maksumused sõltuvad konkreetsest lahendusest. Esmaste hinnangute alusel oleks investeeringuvajadus vastavate lahenduste loomiseks veebiportaalidele ca 30 000 ja teleprogrammidele ca 100 000 - 200 000 eurot.

Konsultatsioonide käigus on kõik meediamajad ligipääsetavuse parandamise vajadust tunnistanud. Kuid samas väitnud, et reaalajas toimiva automaatse subtiitrimise investeeringute jaoks neil rahalisi vahendeid ei ole. Erameedia esindaja on avaldatud arvamust, et eraettevõtetele ligipääsetavuse tagamise nõuete kehtestamisel tuleks vastavad kulutused riigi poolt kompenseerida.

Aruteludes osalenud ERR-i, Telia ja Elisa esindajad kinnitasid, et ettevõtted kavatsevad 2025. aasta keskpaigaks oma nõudevideo teenused ligipääsetavuse direktiiviga vastavusse viia.

2. Õiguslikud meetmed meediateenuste ligipääsetavuse parandamiseks

Ekspertühma arutelude käigus selgus, et audiovisuaalmeedia teenuste direktiivi ülevõtmise eelnõu ei pruugi tuua soovitud kvalitatiivset hüpet programmide ligipääsetavuse osas, kuna kanalitele ei ole eelnõus seatud sisu ligipääsetavuse määrdikuid. Seega tuleks reaalse muudatuse saavutamiseks kaaluda järgnevat tegevusi:

- Regulaatiivsete meetmete abil meediamajadele konkreetsete ligipääsetavust parandavate kohustuste määramine. Näiteks ligipääsetavust parandades jõuda 2025. aastaks eestikeelse originaaloodangu X %-i (või saadete arvuni nädalas) subtiitrimiseni, vajadusel ära näidates ka saadete kategooriad.¹⁰
- Erakanalitele saavad sisu ligipääsetavuse kohustused määrata Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet (TTJA) ja kultuuriministeerium meediateenuste lubade tingimustega. Sealjuures tuleb analüüsida, kas vastavad tingimused peaks kehtima kõigile televisiooniteenuste osutajatele või ainult osadele (suurtele?). Näiteks Soomes on YLE-le ja erameediale vastav kohustus juba kehtestatud. Juhul kui kohustused kehtestatakse kõigile, siis peaks nõutava lahenduse rakendamine olema ka teatud määral riiklikult toetatud, et väiksemad telekanalid tuleksid ülesandega tehniliselt ja finantsiliselt toime. Toodud soovitus rakendamiseks on vajalik täiendada MeeTS-is sätestatud aluseid.

¹⁰ Osapooled jõudsid kokkuleppele, et meediateenuste seaduses sätestatud meediateenuste pakkujate poolt TTJA-le esitatava ligipääsetavuse tõstmise tegevuste aruandluse formaadiks sobib lisas 2 toodu. Vastav aruandlus ja ka konkreetset ligipääsetavuse parandamise plaanid peaksid olema tulevikus meediateenuste lubade konkursi tingimustes sees. Neid aspekte saaks tegevuslubade konkursil arvestada siis, kui selleks on antud vastavad alused seaduses. Kuid seda võimalust ilmselt ei teki, kuna MeeTSi muutmise seaduse eelnõu kohaselt annab TTJA edaspidi televisioonilube välja ilma konkursita. Seega jääks need küsimused reguleerituks seaduses konkreetset fikseeritu alusel, mitte osana konkursi tingimustest.

- ERR-ile saab ligipääsetavuse suurendamise kohustuse seada ringhäälingunõukogu läbi eelarve ja/või läbi arengukava. Teoreetiliselt on sellise kohutuste kehtestamine võimalik juba 2021. eelarve kinnitamise kaudu.
- Tellitavate audiovisuaalmeedia teenuste osutajatele (nt Telia ja Elisa videolaenus) meediateenuste osutamiseks lube ei väljastata, vaid teenused ainult registreeritakse TTJA-s. Selle tõttu ei saa neile meediateenuste lubadega sarnaselt ligipääsetavuse tagamise kohustusi täna kehtestada. Küll aga saab saaks vajalikud nõuded kehtestada meediateenuste seadusega.

Viipekeel, kirjeldustõlge ja helilised subtiitrid

Teleprogrammide ligipääsetavust aitab lisaks subtiitrimisele parandada veel ka kirjeldustõlge ja helilised subtiitrid ning viipekeelne tõlge, mis võimaldavad telesaadetest osa saada ka nägemispuudega inimestel ja pimedatel. Käesoleval ajal on kirjeldustõlke ja/või heliliste subtiitritega ERR-is varustatud ainult üksikud suursündmused (Tantsu- ja Laulupidu, Vabariigi Presidendi vastuvõtt jms) ülekanded ja mõned Eesti mängufilmid. Erakanalites vastavaid lahendusi praktiliselt seni kasutatud ei ole. Viipekeelse tõlke toel saaksid telesaateid jälgida ka kuulmispuudega lapsed, kes ise veel lugeda ei oska.

Kuna eelnimetatud lahendusi ei ole võimalik automatiseerida, siis võiks neid eelkõige rakendada:

- Avalikkusele eeldatavalt suurt huvi pakkuva suursündmuse ülekannete puhul (laulu- ja tantsupidu, presidendi vastuvõtt, peaministri ja riigikogu esimehe pöördumised, jms). Juhul kui riiklikult olulise suursündmuse ülekandeid teeb ERR, siis peaksid vastavad kulud sisalduma ERR-i eelarves, milleks on eelduslikult vajalik täiendav rahastus. Kui ülekandeid teeb erameedia, siis peaks vastavad nõuded sisalduma ülekandeõiguse lepingus.
- Eesti riigilt toetust saanud filmide ja seriaalide puhul. Eesti riigi rahalisel toel valminud filmitoodangu puhul peaks kirjeldustõlke ja eestikeelsete subtiitrite loomise nõue olema riigilt raha saamise tingimuste vääramatu osa. Kõigi riikliku rahastusega filmide produtsendid ja/või filmide levitajad peaksid nõudma telekanalilt ja nõudevideo platvormidelt, et filmidel oleks linastuste ajal kirjeldustõlge jms vastav ka kasutajatele kättesaadav.
- Teatud valiku lastesaadete juures nii televisioonis kui näiteks ERR-i veebis lasteekraan.ee lehel.
- Viipekeelset tõlget rakendada erakorraliste teadete edastamise juures.

TELEKOMMUNIKATSIOONIFIRMADE TEENUSTE LIGIPÄÄSETAVUS

Telekommunikatsioonifirmade valmisolek meediateenuste osutajate poolt pakutava ligipääsetava sisu edastamiseks

Erivajadustega inimestelt tuli konsultatsioonide käigus kriitikat, et eesti filmidele erirahastuse toel loodud kirjeldustõlked ja helilised subtiitrid pole filmide telelinastuste ajal kättesaadavad. Sellel probleemil saab olla kaks põhjust. Esimene põhjus võib olla telekanali tehniline võimetus vastavaid loodud lisaväärtusi edastada. Teine probleemi põhjus võib olla teleprogrammide edastajate vastava võimekuse puudumine. Teleprogrammide edastajateks võivad olla nii väikesed kaabellevi operaatorid kui ka suured telekommunikatsioonifirmad (telkod). Igal juhul on 'vahendaja' oluliseks tegevuseks meediateenuste osutajate (sh telekanalite) programmide viimine vaatajate/kuulajateni. Ligipääsetavuse seisukohast on oluline, et selles vahelülis pakutava sisu ligipääsetavus ei halveneks. See tähendab, et kui telekanal annab tavaprogrammiga kaasa vaegkuuljatele mõeldud subtiitrid ja/või vaegnägijatele mõeldud kirjeldustõlke eraldi audiokanalis, siis edastusplatvormid viivad need ka kasutajateni. Telkodes esindajad kinnitasid ettevõtete tehnilist valmisolekut edastada kõiki meediateenuste osutajate poolt erivajadustega inimestele programmide paremaks jälgimiseks pakutud võimalusi.

Digibokside ligipääsetavus

Digiboksid on tehnilised seadmed, mis võimaldavad lõppkasutajatel juurdepääsu meediateenuste osutajate poolt pakutavale meediasisule, sh telekanalitele ja nõudevideo kataloogidele. Täna ei ole olemas head ligipääsetavust tagavaid digibokse, mis sobiks teenusepakkujate erinevatele teenustele. Digibokside funktsionaalsused ja tehnilised lahendused (sh ka juhtpuldid) on igal teenusepakkujal erinevad. Digibokside ligipääsetavuse teema võib tinglikult jagada kaheks – tark- ja riistvaraline. Riistvara puhul on probleemiks digibokside pultide ja tarkvara puhul digibokside menüüde kasutusvõimalused vaegnägijate, pimedate ja ka näiteks mootorikahäiretega inimeste poolt. Tänapäevased digibokside tarkvaralahendused ei toeta vaegnägijate spetsiifilisi vajadusi.

Aruteludes osalenud eksperdid olid ühel meelel teema olulisuse osas, kuid töid välja valdkonna jaoks toimiva lahenduse leidmise keerukuse järgnevatel põhjustel:

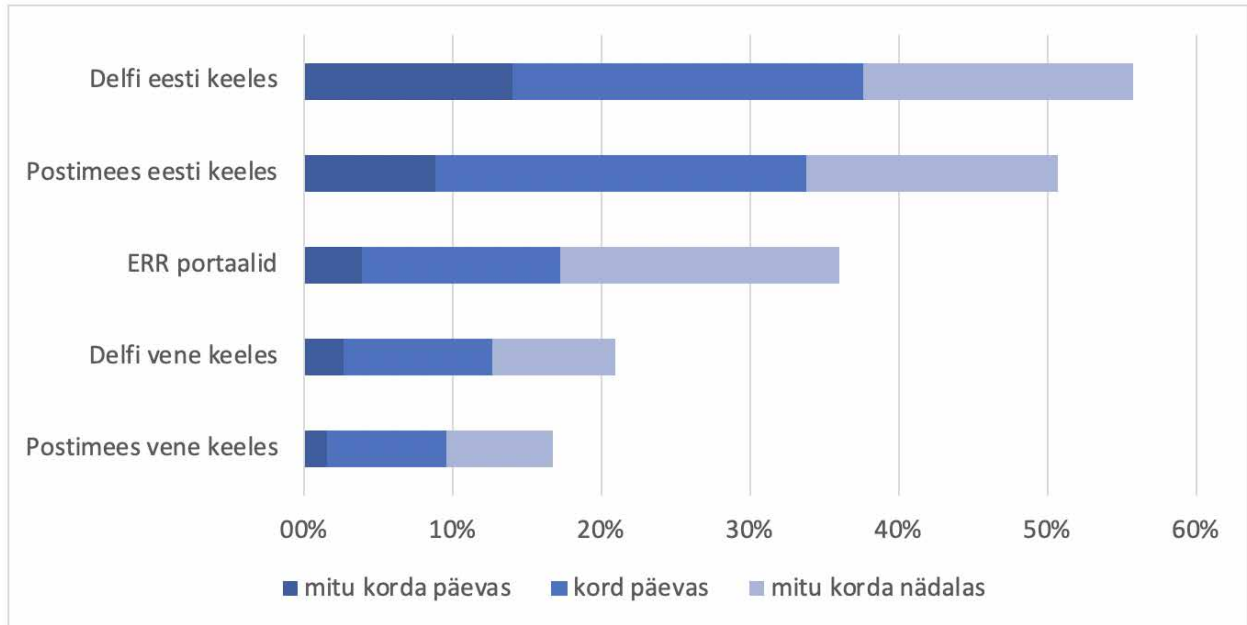
- Digibokside puhul on kasutusel väga paljude erinevate rahvusvaheliste tootjate poolt toodetud seadmed, milliste tehnilised lahendused ning funktsionaalsused on väga erinevad.
- Digiboksidetes kasutusel olevad (sh ka tarkvara-) lahendused on igas ettevõttes unikaalsed.
- Ülimalt keeruline on luua laiatarbeseade, mida saaks ühtlaselt hästi kasutada nii hääljuhtimise, kineetilise juhtimise (*kinetic control*), silmjuhtimise (*eye-control*) ja ka täiesti tavalise juhtimise abil.

Sellest tulenevalt leidsid eksperdid, et lahenduse loomiseks vajab digibokside ligipääsetavus konkreetsemat defineerimist. Enne konkreetsemate lahenduste välja pakkumist tuleb täpsustada, mida ligipääsetavuse direktiivi kontekstis digibokside ligipääsetavuse tagamine (tehniliselt) täpsemalt tähendab ning millistele tehnilistele standarditele ja funktsionaalsuse nõutele digiboksid vastama peaksid.

ONLINE MEEDIA LIGIPÄÄSETAVUSE PARANDAMINE

Ekspertühma eesmärgiks oli analüüsida *online*-meedia valdkonnas uudisportaalide ligipääsetavust¹¹. Aruande sissejuhatuses toodud infovälja ja info ligipääsetavuse olulisuse kirjelduse täienduseks tuleb rõhutada *online* väljaannete kui info edastajate rolli ulatust. Üle poole Eesti elanikkonnast külastab suurimaid portaalide mitu korda nädalas (Joonis 1).

Joonis 1. Eesti kolme suurima internetikeskkonna kasutamine protsentidena Eesti elanikkonnast. Allikas: Kantar Emor 2020

Selleks, et uudisportaalid oleksid ligipääsetavad on loodud WCAG 2.0 (Web Content Accessibility Guidelines 2.0) standard, mis kehtestab nõuded veebilehekülgede juurdepääsetavusele ning pakub välja suunised nende täitmiseks nii veebilehe arendajatele kui ka sisutoimetajatele. WCAG 2.0 nõudeid tuleb järgida, et tagada erivajadusega inimestele samaväärsed võimalused veebi kasutamiseks nagu on teistel kasutajatel. Juurdepääsetavuse suunised võtavad arvesse erivajadusi, sealhulgas nägemis-, kuulmis-, taju-, kõne-, ja keelepuudeid, õpiraskusi ning füüsilisi ja neuroloogilisi puudeid¹². Samuti tagab ligipääsetavuse standardi järgimine kasutusmugavuse kõikidele teistele kasutajatele.

Ligipääsetav uudisportaal peaks olema arendatud selliselt, et seda saaks kasutada ka mittetraditsioonilisel viisil: kasutades ainult klaviatuuri, kasutades ekraanilugejat ehk programmi, mis loeb pimedat teksti ette kõik ekraanil toimuva, kasutades häälkäsklusi, pilguga juhtimist ja veel palju muid tugitehnoloogiasid. Samuti arvestab ligipääsetav leht kasutajatega, kes ei näe väikest või heledat teksti, kellel on raskusi lugemise või keskendumisega või kes kasutab seda keskkonda lihtsalt esimest korda.

Rakkerühma arutelude raames testiti aprillis 2020 Eesti kolme suurima uudisportaalide vastavust WCAG standardile. Testi tulemusel selgus, et delfi.ee ei vastanud 16-le standardi nõudele, postimees.ee 12-le ja err.ee 11-le nõudele.

Peamisteks probleemideks olid:

- Mitte-tekstilise sisu ja pildilised lingid. Pildi kasutamisel lingina ei saa ekraanilugeja kasutaja aru millisele sisule link viitab. Vajalik on pildilisele lingile lisada alati ka tekstialternatiiv
- Videomaterjalidel subtiitrite puudumine. Ilma subtiitriteta jääb vaegkuuljatele videote tekst kättesaamatuks.
- Helikirjeldus. Videotel pole kirjeldustõlkeid ega võimalust neid sisse lülitada ning vaegnägijad ei saa videost kogu informatsiooni kätte.

11 Laiemas tähenduses kuuluvad *online*-meedia alla ka sotsiaalmeedia platvormid/-rakendused, veebilehed, blogid jms.

12 WCAG 2.0 rakendusjuhised. Majandus- ja Kommunikatsiooni Ministerium. <https://www.mkm.ee/et/wcag-20-rakendusjuhised>

- Värvikasutus. Teksti sees olevad lingid on tähistatud ainult teise värviga, mistõttu vaegnägijad ja eakad ei pruugi näha, milline osa tekstist on link.
- Teave ja seosed. Kõik tekstid, mis näevad välja nagu pealkirjad, pole märgitud koodis pealkirjadena. See tähendab, et ekraanilugeja kasutaja ei saa kasutada nendeni jõudmiseks kiirvalikuid.
- Kontrast. Paljud hallid ja värvilisel taustal olevad valged tekstid pole piisavalt kontrastsed, mistõttu on nad vaegnägijatele ja eakatele raskesti eristatavad.
- Klaviatuur. Mõnede linkide peale ei saa klaviatuuriga liikuda ega neid vajutada. Näiteks ei saa artiklit printida ega lemmikuks lisada, saata teadet toimetajale ega lugeda kommentaare/ise artiklit kommenteerida.
- Teksti suuruse muutmine. Veebilehitseja seadetest teksti suurust muutes lehe tekst ei suurene ning 200% suurendusega läheb osa rippmenüüst peitu ning seda ei saa kasutada.
- Ajutine katkestamine, peatamine, peitmine. Reklaamid võivad olla liikuvad, vilkuvad või isekerivad ning mõnda neist ei saa kasutaja kinni panna või liikumist peatada.

Raporti tulemustele toetudes tuleb nentida, et Eesti suurimate uudisportaalide ligipääsetavus oli madal ja need ei vastanud suures mahus WCAG standardile.

ERR-il kui seaduse alusel toimival avalik-õiguslikul institutsioonil on meediamaastikul eriline tähtsus. Erinevalt erameediast (nii telekanalitest kui ka portaalidest) peab ERR-i pakutav sisu olema kodanikele kättesaadav täies ulatuses täiesti tasuta.

Tulenevalt erameedia ärimudelitest on mõistetav ja vajalik, et lugejatele/vaatajatele kuvatakse (palju) erinevaid reklaame. Kuid samas on reklaamid probleemiks vaegnägijaid toetavale masinlugemistarkvarale. Näiteks ei ole vaegnägijal võimalik paljusid reklaame sulgeda või neist lihtsal viisil 'üle hüpata'. Samuti on liialt vilkuv sisu häiriv teatud haigustega inimestele, kellel võib see kutsuda esile erinevate haigusseisundite ägenemist (nt epileptikud). Võib eeldada, et erameedia tasulised reklaamivaba(ma)d keskkonnad vastavad ligipääsetavuse kriteeriumidele reklaame edastavatest keskkondadest natuke paremini. Kuid reklaamivabastuse eest eraldi maksmine ainult selle nimel, et keskkond oleks paremini ligipääsetav on vastuolus võrdse kohtlemise põhimõtetega. Erivajadusteta inimestele on reklaamivabadus lisamugavus ja neil on võimalus ka ilma selleta kogu sisu tarbida. Erivajadustega inimestel on reklaamidest vabas keskkonnas sama sisu oluliselt paremini ligipääsetav.

Positiivse arenguna tuleb siiski toonitada, et juba arutelude käigus kinnitasid suurimate portaalide haldajad soovi, ja juba on astunud ka konkreetseid omapoolseid samme, olukorra parandamiseks. Mitmedki ligipääsetavust parandavad meetmed ei nõua rakendamiseks erilisi ressursse ning nende senine mittekandamine on eelkõige tingitud madalast teadlikkusest.

Tulenevalt tõsiasiast, et erameediale veebi ja mobiilirakenduste ligipääsetavuse tagamise kohustus täna ei laiene, siis puudub riigil siiski võimalus kontrollida, kas ja millises ulatuses uudisportaalid ja vastavaid mobiilirakendusi ligipääsetavaks muudetakse.

Aastast 2018 kehtib riigi ja kohaliku omavalitsuse asutustele, avalik-õiguslikele juriidilistele isikutele ning avalikke ülesandeid täitvatele eraõiguslikele juriidilistele ja füüsilistele isikutele Euroopa Liidu direktiiv (EL 2016/2102), mis kohustab nende e-keskkondi vastama WCAG (*Web Content Accessibility Guidelines*) 2.1 AA tasemele. Avaliku teabe seadusega on meediateenuste osutajatele (sh ERR) tehtud selle kohustuse täitmise osas erand ning neile ei kohaldu veebilehe ja mobiilirakenduse ligipääsetavuse tagamise nõudeid. Hoolimata WCAG standardi järgimise otsese kohustuse puudumisest on väga oluline tõsta uudisportaalide haldajate teadlikkust ligipääsetavuse teemal.

LAHENDUSTE ETTEPANEKUD

- Viia lõpule plaan luua riigi toel reaajas toimiv automaatse subitiirimise tarkvara, mille saaksid kasutusele võtta ERR ja teised telekanalid ning nõudevideo platvormid.
- Kaaluda meediateenuste seaduses audiovisuaalmeedia teenuste osutajatele konkreetsete ligipääsetavust parandavate eesmärkide seadmist aastate lõikes. Hinnata kohustuste täitmist mh ka meediateenuste lubade väljastamisel.
- Leppida kokku, millised riiklikult olulised sündmused (laulu- ja tantsupidu, presidendi vabariigi aastapäeva vastuvõtt, peaministri ja riigikogu esimehe pöördumised jms) peavad olema ligipääsetavad (subtiitritud, viipekeelse tõlkega, kirjeldustõlke ja heliliste subtiitritega) ning tagada ürituste sisu ligipääsetavus püsivalt ERRi ülekannetes. Juhul kui riiklike suursündmuste ülekandeid teeb erameedia, siis peaks vastavad nõuded sisalduma ülekandeõiguse lepingus.
- Tagada teatud mahus kirjeldustõlge, helilised subtiitrid ja viipekeelne tõlge ka ERRi lastesaadetele.
- Kaaluda meediateenuste seaduses kohustus esitada subtiitritega ja viipekeelse tõlkega kõiki riigi erakorralisi teateid.
- Eesti riigi rahalisel toel valminud filmitoodangu puhul peaks kirjeldustõlke ja eestikeelsete subtiitrite loomise nõue olema riigilt raha saamise tingimuste vääramatu osa. Selleks tuleks täiendada kultuuriministri määruse 'Filmikunsti arendamise, tootmise ja levitamise toetamise tingimused ja kord' § 5 'Nõuded taotlusele' punkti (9) 'Tootmistoetuse taotluse eelarves peavad kajastuma' lõikega 9) eestikeelsete subtiitrite ja kirjeldustõlke kulud.
- Kõigi riikliku rahastusega filmide produtsendid ja/või filmide levitajad peavad levilepingutes sätestama nõude, et telekanalitel ja nõudevideo platvormidel oleks filmidel linastuste ajal kirjeldustõlge jm tõlked ka kättesaadavad.
- Leida võimalus tagada tellitavate audiovisuaalmeedia teenuste osutajate poolt (nt Telia ja Elisa videolaenus) eestikeelsete subtiitrite olemasolu ka eestikeelsel originaaltoodangul ja kirjeldustõlke olemasolu riiklikult rahastatud filmidel (filmide puhul, millel vastav ligipääsetavuse funktsioon on loodud).
- Sõltumatute tootjate poolt riigi toeta toodetava originaaltoodangu puhul peaksid programmide tellijad tellima kohe ka eestikeelsed subtiitrid ja soovitavalt ka kirjeldustõlke (seda eelkõige filmide puhul).
- Kuna ERR täidab ühiskonnas olulist rolli erapooletu avaliku teabe esitajana, mis peab jõudma kõikide Eesti elanikeni, siis tühistada avaliku teabe seaduses ERRile tehtud ligipääsetavuse tagamise ehk WCAG standardi järgimise kohustuse erand veebilehel err.ee. See võimaldaks uudistest osa saada suurel hulgal vaegnägijatel või pimedatel inimestel, motoorikahäirega inimestel jt.
- Kaaluda WCAG standardi kohustuslikuks muutmist erasektori uudisteportaalidele võttes arvesse, et antud kohustus ei tohi seada meediateenuste osutajatele sõltumatust ja ajakirjandusvabadust piiravaid kohustusi (sh reklaami piiramine).

LISA 1

Erivajadustega inimeste poolt eelistatud teležanrid ning ligipääsetavuse parandamiseks kasutatavad meetodid.

2020.a. kevadel viis ekspertgrupp sihtrühmi esindavate organisatsioonide (Eesti Kurtide Liit, Eesti Puuetega Laste Vanemate Liit ja Eesti Vaegkuuljate Liit) liikmete seas *online*-uuringu, et välja selgitada inimeste ootused telekanalite ligipääsetavusele. Küsitlusele vastas 247 inimest.

Uuringu tulemused on esitatud järgnevas tabelis. Tabeli esimeses veerus on toodud telesaadete žanrite eelistused, mille sisu soovib sihtgrupp ligipääsetavana tarbida ja veergudes 3 kuni 5 ligipääsetavust parandavate lahenduste eelistused žanrite lõikes.

Telesaadete žanrite pingerida summeerituna	Soovitav ligipääsetavust parandav lahendus		
	Subtiitrid	Subtiitrid ja viipekeeletõlkega	Kirjeldustõlge
Uudistesaadet (247)	Uudistesaadet	Uudistesaadet	Eestis toodetud mängufilmid
Dokumentaalfilmid (228)	Eestis toodetud mängufilmid	Dokumentaalfilmid	Dokumentaalfilmid
Eestis toodetud mängufilmid (223)	Dokumentaalfilmid	Päevakajalised saated	Meelelahutussaadet
Päevakajalised saated (204)	Päevakajalised saated	Meelelahutussaadet	Eestis toodetud telesarjad
Meelelahutussaadet (195)	Meelelahutussaadet	Eestis toodetud mängufilmid	Uudistesaadet
Eestis toodetud telesarjad (185)	Eestis toodetud telesarjad	Eestis toodetud telesarjad	Päevakajalised saated
Spordiülekanded (129)	Spordiülekanded	Spordiülekanded	Spordiülekanded
Lastesaadet (93)	Lastesaadet	Lastesaadet	Lastesaadet

LISA 2

Meediateenuste osutajate poolt TTJA-le esitatava saadete ligipääsetavuse aruandlusvormi kavand

EESTIKEELNE ORIGINAALTOODANG

A. Tabelisse märkida orienteeruvalt mitu protsenti igast programmkategooriast saab erinevate lahenduse abil ligipääsetavaks

	2021						2022					
	Valitavad subtiitrid	Viipekeelne tõlge	Kirjeldus-tõlge	Helilised subtiitrid	Heli eraldi audiokanal	Muud lisateenused	Valitavad subtiitrid	Viipekeelne tõlge	Kirjeldus-tõlge	Helilised subtiitrid	Heli eraldi audiokanal	Muud lisateenused
Uudised												
Päevakajalised saated												
Meelelahutusasaated												
Sarjad												
Mängufilmid												
Lastesaated												
Muud saated												

B. Tabelisse märkida orienteeruvalt mitu protsenti igast programmkategooriast saab erinevate lahenduse abil ligipääsetavaks

	2021						2022					
	Valitavad subtiitrid	Viipekeelne tõlge	Kirjeldus-tõlge	Helilised subtiitrid	Heli eraldi audiokanal	Muud lisateenused	Valitavad subtiitrid	Viipekeelne tõlge	Kirjeldus-tõlge	Helilised subtiitrid	Heli eraldi audiokanal	Muud lisateenused
Uudised												
Päevakajalised saated												
Meelelahutusasaated												
Sarjad												
Mängufilmid												
Lastesaated												
Muud saated												

LISA 3

Aruteludesse kaasatud osapooled

Andmekaitse Inspeksioon - Urmo Parm
 Eesti Kurtide Liit (EKL) - Tiit Papp
 Eesti Pimedate Liit (EPL) - Jakob Rosin
 Eesti Puuetega Laste Vanemate Liit (EPLVL) - Kadri Jäätma
 Eesti Vaegkuuljate Liit (EVL) - Külliki Bode
 Eesti Vaegkuuljate Liit - Teet Kallaste
 Ekspress Meedia (EM) - Argo Virkebau
 Elisa - Silver Soomre
 Elisa - Margus Moor
 Eesti Rahvusringhääling (ERR) - Urmas Oru
 Eesti Rahvusringhääling - Kaidi Toomsalu
 Kakora MTÜ - Sülvi Sarapuu
 Kultuuriministeerium (KM) - Mati Kaalep
 Kultuuriministeerium - Taaniel Raudsepp
 Kultuuriministeerium - Hillar Sein
 Kultuuriministeerium - Siim Rohtla
 Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium (MKM) - Tõnu Nirk
 Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium - Ott Velsberg
 Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium - Elena Reilent
 Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium - Alar Teras
 MTÜ Lastekaitse Liit - Kristi Märk
 MTÜ Lastekaitse Liit - Helika Saar
 MTÜ Ligipääsetavuse Foorum - Artur Räpp
 Õiguskantsleri büroo - Juta Saarevet
 Postimees Grupp (PM) - Nele Laev
 Riigikantselei - Keit Parts
 Riigikantselei - Ott Karulin
 Riigikogu - Jüri Jaanson
 Sotsiaalministeerium (SM) - Agnes Einman
 Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet (TTJA) - Oliver Gailan
 Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet - Peeter Sookruus
 Telia - Jana Korberg
 Telia - Tit Tammiste
 Telia - Birjo Kiik
 TV3 - Raimo Kummer
 Tööandjate Keskliit/ERR - Külli Suurevälja
 Viipekeeletõlgid - Gaila Järvalu
 Viipekeeletõlgid - Liivi Liiholm
 Arutelude läbiviija ja aruande koostaja: Andres Jõesaar

LISA 4

Ekspertühma tegevuste ajakava

Märtsis toimus algandmete kogumine, olukorra kaardistamine, aprillis viidi läbi kasutajauuringud. Ekspertühma põhitöö toimus viie zoom-keskkonnas läbi viidud arutelu raames.

1. 7.aprill 2020
  - a. Ülevaade kasutajapoolsest audiovisuaalmeedia ligipääsetavuse probleemidest
  - b. Seadusandliku raamistiku ja seadusloome järgmiste sammude tutvustus
2. 21.aprill 2020 – Uudisportaalide ligipääsetavus
3. 12.mai 2020 – Telekanalite ligipääsetavus
4. Ettevalmistav arutelu 2.juunil – Digibokside ligipääsetavus
5. 9.juuni 2020 – Kokkuvõttev arutelu
  - a. Digibokside ligipääsetavus
  - b. Telekanalite ligipääsetavus